

AZ ÚJFALVI-PER JEGYZŐKÖNYVE

Újfalvi Imre és társai 1607-től kibontakozó antiortodox egyházpolitikai mozgalmát s azt a kampányt, amit majdnem egy évtizedig folytattak ellene a legkülönbözőbb egyházi és világi hatóságok — érdemes és szükséges alaposan ismerniök a régi magyar irodalom kutatóinak.

Egyrészt azért, mert Újfalvi nemcsak egyházi vezető volt, hanem a korszak egyik legjelentékenyebb irodalomszervező egyénisége is. Debreceni éveiben, főleg 1596-tól 1602-ig, mint rektor és lelkész egyaránt — mai tudomásunk szerint szinte kizárólag — tankönyvek, énekeskönyvek, naptárak és más kiadványok publikálásával, a debreceni művelődési intézmények, az iskola, a nyomda gyökeres megreformálásával foglalkozott. Gyakorlati munkásságát olyan elméleti alapvetéssel támasztotta alá, s olyan nagyszabású programmal egészítette ki, hogy mindez a korszak irodalmi és művelődési törekvéseinek reprezentatív képviselői közé, irodalomtörténeti eszmélkedésünk úttörői sorába emeli őt. Jelenlegi ismereteink szerint nehéznek látszik a művelődési reformok és a vallási-egyházpolitikai mozgalom együttes vizsgálata (mert időben elkülönülnek egymástól). Lehetetlen azonban elválasztani Újfalviban a reformert és a lázadót, s nem szabad lemondani arról, hogy tevékenységének ezt a két oldalát megpróbáljuk majd szembesíteni, egyiket a másikkal magyarázni. Mindkét vonatkozásban rendkívül hiányosan maradtak ránk emlékek: ellenfelei is megtették a magukét ennek érdekében.

Más okból is megérdemli azonban az irodalomtörténészek figyelmét az Újfalvi-per. Az 1580-as és 1630-as évek közötti félszázad nem tartozik protestáns irodalmunk és kulturánk legalaposabban és legárnyaltabban ismert periódusai közé. Az igényes újabb földolgozások nyomán is homályos képünk van arról, hogy milyen belső ellentmondások kísérték azokat a változásokat Erdélyben és a Partiumban, amelyek *végül is* — Apáczai korára — a művelődés minden területén fölvirágzáshoz vezettek. A refeudalizáció kelet-magyarországi változatával párhuzamosan ezekben az évtizedekben megy végbe az egymástól élesen elkülönülő, a kultúra és a lelkek feletti totális uralmat igénylő felekezetek — a tárgyalt területen a református államegyház — végleges tanbeli és szervezeti megszilárdulása, kikristályosodása. A források egybehangzóan azt bizonyítják, hogy a Dávid Ferenc bukása és Tolnai Dali János föllépése közti hat évtizedben egyetlen kimagasló személyiség szállt szembe ezzel a tendenciával: Újfalvi Imre. Aligha juthatunk közelebb ennek a korszaknak, az ún. protestáns későhumanizmusnak sokoldalú és árnyalt megismeréséhez a közös gyűjtőfogalom alá vont, de gyakran nagyon is eltérő törekvések elkülönítése, legtöbbször lappangó belső ellentmondásaik föltárása nélkül. Ehhez pedig nyilvánvalóan Újfalvi Imre mozgalma adja a kulcsot.

1607-től 1616-ig követhetjük nyomon az Újfalvi és társai meg a tiszántúli református klérus közti viszálykodás menetét. Az egyházi, majd világi per néhány fordulatáról sajnos csak rendkívül töredékes forrásokkal rendelkezünk. A legtöbb nehézséget azonban az okozza, hogy ezek sincsenek kiadva! Természetes, hogy

egy rövid közlemény nem pótolhatja a teljes publikálás, vagy az átfogó értékelés hiányát. Megteheti viszont az első lépéseket.

Az egész vallási-politikai vita csúcspontja — a ma ismert dokumentumok tanúsága szerint — 1611—1612 fordulóján, telén volt. Több zsinati határozat, egyházi megbélyegzés és újabb bebörtönzés után — ekkorra sikerül elérnie a tiszántúli református klérusnak és vezérének Hodászi Lukácsnak, hogy az egyházi tisztjeitől és papi jellegétől végleg megfosztott Újfalvi — most már mint „paraszt ember” — világi törvényszék elé kerüljön. A szó szoros értelmében vett *Újfalvi-per* tulajdonképpen ezzel a — Váradon, 1612. február 21—22-én lezajlott — eljárással azonosítható. Ezt megelőző vagy későbbi időből csak zsinati vagy fejedelmi *határozatokról* tudunk, nem szabályos peres eljárásról. A határozatokból csak rendkívül rövid, s jellegtelen, homályos kivonatokat ismerünk; van olyan eset, hogy csak egy rövid tőmondatot. Ezért különösen jelentős a világi törvényszék üléseiről készített jegyzőkönyv. Régóta ismerik, hivatkoznak rá; Kiss Sándor pedig bőven kivonatolta alapos dolgozatában (*Egyháztörténet* 1959. 236—239). Itt kerül azonban sor először a szöveg majdnem hiánytalan, betűhív közlésére.

Processus Judicialis contra Emericum Uy-falui, turbatorem Ecclesiarum Hungaricarum

A bíróság tagjainak felsorolása után Báthori Gábor rendeletét közli a jegyzőkönyv (Szilágyi Benjámin István Synodalia c. kötete — a Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtárában, Debrecenben, az „R. 575.” sz. kézirat — 251—271. lapján).

(252) Gabriel Dei Gratia Transylvaniae Valachiae, Transalpinaeque Princeps ... Spectabili ac Magnifico Domino Francisco Rhedei ... supremo capitaneo ... Magistro Stephano Frater, Prothonotario Nostro ... Nyilván vagyon kegyelmekeknel, mint legyen dolga Szilvas (j) Uyfalu Imrenek, ki ennek előtte Varadj Praedicator volt, az Ecclesiat sok időktől fogva meghaborítván az igaz tudomány ellen, és az tanítók ellen, kiválkeppen az Superintendentens ellen sok karomló és szidalmazó beszédet szollott sőt hitit es fogadásit megh nem gondolván, mostan ujjobban maga kötése es keze irasa ellen, ugyan azon illetlen karomlásokat megh ujetotta. ... Intyük kegyelmekeket, hadgyuk es parantsollyuk serio, hogy mihelt az Generalis synodus Szilvasuyfalusj Imret deponallya, mindgyart kegyelmekek megh fogván, törvent szol(253)galtasson rea, es az mint az törvenyhoz, kegyelmekek minden excipialast hatra vetven, sem reank valo appellálásával, mindgyarast halgatasnelkul legitime exequallya kegyelmekek. Datum in Arce nostra Varadiensí. Die septima Mensis Januarij A. D. 1612.

Ennek alapján a bíróság „feria tertia proxima post Dominicam septuagesimam in Anno D. 1612.” [= 1612. február 21-én] összeült és először a felperes Hodászi Lukács püspöknek — társai, a tiszántúli lelkipásztorok nevében is előadott — panaszát hallgatta meg:

Te Uyfalu Imre ... azért detinealtattunk ... Veres Marton Urammal, es azért hozattunk ide ez szek színer, hogy te sem az Istent, sem az Ecclesiat, sem az külső keresztentj társasagot megh nem gondolván, ezekben az vetkekben inerraltal, nyelved vallásával es kezéd irasaval kit megh bizonyitunk. *Elsőben* incidisti in notam infidelitatis. *Ratio* Mert mikor engemet Hodadz Lukaczot in *Generalj* Synodo az *Ecclesia* ex communi suffragio ... erre az Püspöksegnek tisztire választot volna, te is engedelmes voltal, de nem tsak engedelmes voltal, hanem sőt (254) mindeneknek felette te kértel engemet, hogy fel vegyem es ebben a tisztben szolgálnak az Ecclesianak, es te is esküttel megh engemet annak az tisztnek igazan való el viselésere, (kit magais megh valla hogy ugy volt) de te ebbeli tisztetre való választasodat megh vetven, nem csak el állottal mellőle, hanem diffamaltalis sok helyeken, melynek lenni nem kellett volna. Holot racione Ordinis naladnal első voltam, kiert engedned kellett volna ... *Masadszor* perjurus vagy, mert negyszer mar az Ecclesiaban le tet hitődöt megh szegted, es most utolszor kezéd irasaval tet obligatiotis megh szegted. *Harmadszor*, scandalosus vagy, mert oly botrankozast szerzettel, hogy mar nem csak az kösseget, hanem sok fő tudos emberekis csak nem el fordítottal hitegeteseddel. *Negyedszer*, Blasphemus vagy mert azt mondottad, hogy az mely Szent Sacramentomokat mi ki szolgaltatunkis nem igazak, es gyermekeketis inkab kereszteltetned Arrius Pappal, hogy nem mint velünk, effelet, mert ez el mult Vasarnapj reggelj praedicationom utan, mind minket, s-mind az egész keresztynséget, eretnekeknek, hamis hitueknek kialtottal, en magamat Babylloniaj kurvanak irtal, mint magad keze irasa megh megh [!] mutattya. *Otodsor*, Innovator vagy. Mert Urunk eo Felsege es az Nemes Orszagh hire nélkül, *Innovatiot* hozsttal be, Potestatem Ecclesiasticam fidei Articulusnak allatvan, mely az Fejedelem eo Felsege es az Nemes Orszagh hire nélkül nem lehetet volna. *Hatodsor*. Homicida vagy; mert hirünkben nevünkben, tisztességünkben, tudományunkban, mind minket, mind az Fejedelmet eo felseget, es az egész föl földj, Magyarorszaghj, keresztyneket megh olted, (255) melyeket az magad nyelve vallási, es kezéd irasj megh bizonyitnak. Mely nyilván való czelekedetid ezt kivannjuk az Törvenytől, hogy fejednek el veteleével büntessel megh.

Ezeket halvan az megh mondot Uyfalu Imre, proprio ore dixit: Tisztelendő Nemes es Birak Uraim, en az mint kegyelmekek latya Rab vagyok, et Quia nemo sit sibi satis, azt kivanom az kegyelmekek törvenytől, hogy Procatort adgyon mellem. ... [A felperes tiltakozása ellenére] így delibera-lanak, hogy Procatort kellene melle adnj I. Mert az Obligatoria tartot csak az depositioigh. II. Mert Procatort kivannj, non est iudicium remedium. III. Mert im mar eo paraszt ember. ... adók Varadj Fugi Matyast melleje. [Az ügyvéd kérése: engedjék szabadon,] azutan keresek competens biraja előt, kesz megh felelni. [A kérés elvetik. „Felelő napot” sem kap] ez okon hogy az előt harmad nappal mind szolgál biro, varasi biro es papok által certifikáltak, hogy oly keszen legyen, hogy ma végső [?] törvenye leszén.

[A tárgyalás második napja: 1612. február 22.] ... ismet mas napon, ugymint feria 4. proxima post praescriptam Dominicam Septuagesimam azon eo Felsege Váradj Várában öszve gyültünk uolna... [Hodászi ügyvédje, Porkoláb Nagy Ferenc sūrgeti a tárgyalást:] az *Ecclesia Articulusj* szerentis nem akarjak hogy prolongatsek; nemis (257) penigh, hanem bizonitsa rea az Imre [ti. Hodászira!], hogy Haereticus es büntetődgyek, mint afféle ember; ha rea nem rakhatya, hallyon megh érette. [Ezután Újfalvi hiába kéri, hogy] az kik nem juratusok az törvényre, ha en megh nem biralom, avagy pediglen en tartok tőlök akar mj okbol, it az törvényben ne üllyenek... [továbbá, hogy] az kik Lukacz Uramual en ellenem ágálnak, az nevetek ő kegyelmével edgyüt be adgyak, ... holot ennekem senkivel semmi perem nem volt ... hanem csak eo kegyelmével.

[A vádlott néhány előzetes észrevétele még:] Ebben engemet tanaczlottanak söt (magok) kezek irásával conditiokat mas praedicatork irtak nekem, melynek edgyik Basilius Fegyvernekj volt; tobbenis (258) uolnának, de nem mernek szolnj. [Felperes erre tiltakozik] hogy eo Tyrannus uolna ugy, ha eo tőle senkj nem merne szollanj. [Ismét Újfalvi:] nehesztellem ... aztis, hogy időt arra nem engede, hogy Urunkat enis megh találhatom vala, holot tuttam, mint sūrögöt-forgöt effele dologh ti kegyelmekek között, ha edgyik fel az Urunkat megh találta, az mas felnekis idő engedtetet [= kellett volna időt engedni] arra; de az am had jarjon, ha kegyelmekek elől nem akarja vennj, ennekem nints mit tennem, ...

[A tulajdonképpeni védelemre Újfalvi ezzel tér rá: amit Hodászi ellene fölhozott] mind maga, s-mind az töb Uraim, söt az egész *Ecclesia* kepeben, azt minden resziben tagadom, mind addiglan miglen legitime ream nem bizonyita...

Az dologh derek képpen kettő: edgyik religio dolga, masadik tisztességh dolga, az melyben hogy vadoltassam valakitől, soha megh sem gondoltam, ha azert mit szoltottam vagy irtam, az religiora nezve szoltottam irtam ellenek, söt en abban csak eszkez voltam: az sz. iras es az Doctorok irasj az önnön magok könyveiben mondgyak, mind azokat, az mellyeket mondottam es irtam, en csak elkez voltam benne. Azert a holott annak helye vagyon, tudni illik az Ecclesiában, megh bizonitom. Hogy penigh ennek így kellett lennj, megh tet[szik] (259) az reghj *Ecclesiánakis* Praxisabol, megis irta Europanak *Isten* után fő mestere Johannes Calvinus Lib. 4. c. 11. et 15. Ha azt mondgyak hogy uolt arról disputatio, tagadom, mert az nem disputatio volt, hanem szidalom es gyalázat. Az nagy dolgok, nem egy disputatióban, sem kettőben szoktak veghez mennj, hanem sokban, nemellyek soha nem. Azert azt mondom, hogy az Religiora nezve eo kegyelmekek mind azokat, mellyeket mondanak az homicidium kivől, mely masra nez, igazan es jól czelekednek, hogy sem praedicalanak, sem az Sacramentomokat kj nem szolgaltattyak: Nemis kel ezt eo kegyelmekek megh engednj orszagul mind addiglanis, miglen, az mellyekkel en eo kegyelmekek az Ecclesiában vadolom, azokban nagy vetkeket megh nem ismerik, az *Istent* es az Orszagot megh nem követik, es azt nem fogadgyak, hogy csak tisztékben tartyak magokat (mind föl földieknek es Erdelieknek szollok), az hamis articulusokat (A. protest.) es hasomló szokásokat megh nem emendallyak, mind magyar orszagban es Erdelyben.

It kegyelmekek jól eszében vegye mely nagy dologh legyen ez, es Gamaliel tanátsarol gondolkodgjek, es az mire akarjak kegyelmekeket vinnj (A. protest.) az Orszagot es az egész keresztyén-ségnek confessiojat el aroltak, azokban az reszekben (A. protest.) az Romai Pápnának, külomben nem mondhatom, minden megh botsasson, keritioive lettenek, az irás szent, es hogy mind Nemet orszagban s-mind Magyar orszagban hamissan magyarazuk veletek edgyut az irast (A. protest.). Es az többi erre nezue, az mellyeket it mondhatnak, az mellyeket nem en mindazonáltal, hanem az irasok mondanak, uti suo loco et tempore nem tiz avagy husz hanem otven avagy 60. doctorokkal megh bizonitok csak az en Bibliotecambolis.

(260) Az mi amaz Conditiokat nezj, az mellyeket igen futtatnak, mit feleltem reajok, kegyelmekek jól ruminallya. Nem bontottam fel semmit benne, hanem ő kelmek, ut probaturus sum, magok azokban benne vadnak, az mit felőlök irtam, azt mind megh bizonitom. Ez az első. A' mi az masadikat az az, az tisztesség dolgara nez, abban sem vétettem semmit, mikoron, az első dologh után annak ideje leszen megh felelek. Az *Isten* tisztessége első, az vegeződgyek eloször, iuxta illud. Querite primum regnum Dej &c. Harangozzanak azert, mennyünk az Ecclesiában, mindenekre megh felelek az mint igertem.

Forgattyak az Obediantiában valo esküvestis eo kegyelmekek, de ezt eo kegyelmekek nem regen találtak, es az mint en fel találtam az Doctoroknál, ha mi Authoritasok azoknál vagyon az Anti-Christusnak character [igy!], az az billege. Csak ebbenis igen vet ő kelmek, az eo hatalmokert, az irasokat nem iol magyarazzak, az mint megh mutatom.

Tisztentől eo kegyelmekek, sem egyik reszben, sem masban megh nem foszthatot uolna (jollehet en azt csak centum plumennak [?] tartom, az mint ha elhetek, irasommalis megh mutatom) holot eok peresek uoltanak, Ez előt az föl földieket es az Erdelieket, quj etiam in hac parte erant, ide hihattak; mostan mind birak, mind peresek eo magok voltak. Közikben nem mentem, mert az irasokból es historiakból ugy tanoltam, hogy affele suspectus locusra ne mennyek, ez előttis bantam hogy előtokban mentem, vel, közikben mentem neha, mert nem ugy czelekedtenek az mint kellett volna, hanem mint Athanasiussal az eo vadolj. Ehez historia kel; az mint mostan czelekesznek, hogy így fogiatnak,

s-akarnak öletnj az irasokbol megh bizonitom, hogy *nem eo kegyelmek tisztj, KeGYELMETEKET* Pilatusocka akarj tennj. Ha valamely külső dologban, (261) valamelyeknek valamit vetettem, talalylya megh az en Biramat, megh felelek nekj. In causa fidej az Ecclesia annak helye, *nem az kegyelmek szekj.* Minden Ceh csak az eo Cehit iteli megh. Az Ambrosius Episcopus Mediolanensis az Valerianus Csaszar hivatalyara sem ment kj az Ecclesiabol in negotio fidei. Minden Mestersegnek Cehé vagyon, ahöz tartsa magat. Ha *kegyelmek* eszeben *nem* vészj magat, artatlan vert akarnak *kegyelmek*kel ontatnj, mint a Sidok Pilatussal. Directe *nem* szollanak az dologhoz, hanem *most* forgatnak, mely csak accessorium quid ez dologban; mindenkor így jart ez, de meltatlan.

Hogy tagadgyak az Ispánságot, az poroszloságot, Bákosságot, azt megh bizonitom, mikor ideje leszen. (A. protest.) Az Püspökjok fő benne a kitül a' többi fűgh. Bizonyara hogy oly rosz dolgok vadnak az Ecclesiaban, hogy orszagul kellene inkább mellettem kj tamadnj, hogy *nem* mint egy Gyermekekis ream tamadnj.

Ha *nem* akarnak így procedalnj, a mint kivanom, inkább megh halok, hogy *nem* mint illyen peldat hadgyak az Posteritasnak, a mint Ambrosius Doctor szol.

Hogy azt mondgyak, hogy *nem Articulus* fidei Potestas Ecclesiastica, tagadom. Hogy az Fejedelem Privilegiomat forgattyak, ha úgy vagyon az mint ertegettem: iras ellen vagyon, es eo Felseget arra vittek, *nem* jól czelekedtek tanitok leven. Az War-Megyekis hogy be vettek *nem* jól czelekedtek.

Az Andreas Sarosj dolgat hozá eo kelme elől, hogy eo különbözne nemely *Articulusban* eo kegyelmetől, tagadom.

Az Wittebergai dograis megh felelek suo loco. Ha szinten Eretnek uolnekis, abban minemő processusok voltak, megh mutattyak az Authorok.

(262) Hogy az hitőt forgattya, tudom mire esküttem, ninczen Isten ellen bajom.

Hogy Pápának mondottam, *nem* irtam elsőben sem en mondtam: Antichristusnak mondatik communiter minden valakj az Christusnak tisztiben piszkal.

Vagyon 20 esztendeje hogy en ertegetek effele effectusokat, abusosokat; de — felven attul, kibem most estem, *nem* merem indetanj.

Quod praecipua capita accusationis attinet, Infidelis *nem* vagyok, mert az Isten házában hiven szolgaltam tehetsegem szerint; En akar Erdelyhez, akar a Föl fodhöz tarczam magamat, szabad vagyok vele. Ha eo kelmehez hűséggel tartosztam, eo kegyelmeis en hozzam azzal tartozot, es sok dolgokat ellenem *nem* kellett volna czelekednj.

Perjurus sem vagyok, mert az mire megh esküttem, abban igyekeztem el jarnj; ezis a viszalkodas abban eset, hogy abban igyekeztem el jarnj. Ő kegyelmeis megh esküt, hogy a Papa tudományat rontya, mostan pedig epitik.

Scandalosus sem vagyok; Mert *nem* scandalom az igassagnak tanítása, arrol valo iras, disputatio kerdeskedes.

Blasphemus sem vagyok; a kik azok, suo loco megh mondgyak.

Innovator sem vagyok; mert *nem* innovator az, a kj az igassagban törekedik.

Homicida sem vagyok az Tisztessegh dolgara nevezve, mert senkit tisztessegeben megh *nem* ser tettem: ha mit keményen szollottam, az religiora nézue szollottam, mint Christus es az Apostolok, ut E.G. (Progenies viperarum)

Mostan, noha sokkal többetis felelhetnek; de ez legyen elég; Liceat tamen proficua addere. Mikor Actor leszek, es mikor annak ideje leszen, *nem* hat dologgal, hanem 66. dologgal vadolom eo kelmekeket.

Babyloniaj kurvanak azért mondtottam (eo ke) Püspök Uromat, hogy az eghez az foldet öszve elegitette.

*

[Ezután a felperes ügyvédje válaszol. Szerinte „az Imre” „tetovazza beszédet” s az egész védelemnek két célja van:] Edgyik reszeben negallya azt a mit mondtunk ellene... a mas reszeben peniglen affirmallya mostis az előt regen el kezdet karomlasit. Blasphemiat... Hogy penig minden czelekedetj az I. [mrenek] kegyelmeknel nyilván legyenek, egy nehany maga keze írása alat valo leveletis adgyuk be, az maga keze írása alat valo obligatoriajával együt.

Ezek a tárgyi bizonyítékok:

1. Conditions propositae Reverendissimo Domino Emerico Uyfalu. Négy pontban. Latin. Dátum: 10 Novemb. A. 1610. (263—264).
2. Levél „Nagysagos Asszonyomnak Bathory Annának, az Nagysagos Bamfi Dienes megh hagyatot Eozvedgyenek, nekem kegyes Patronamnak.” Magyar. „Irtam Varadon az Lukats Pap tömlőczében, dje ... 2 Decemb. Anno 1611.” (264—265).
3. „Szilasj Istvannak irt level”. Magyar. „Irtam Varadon az Lukats Pap hidegh, budős tomlőczében. dje 17. 10bris. 1611.” (265—266).

4. Rövid latin levél dátum és címzés nélkül (266).

5. „Eotodik es utolso, mellyet az Actoroknak közonsegeben irt volt”...A vádlóihoz irt latin nyelvű levél 1612. február 18-án kelt („In Persecutione Hyspanica Sexennali”). Tulajdonképpen ennek — a tárgyalás idején egészen frisskeletű — dokumentumnak a közlésével zárul a világi per jegyzőkönyve (266—268).

A kézirat ezzel nem ér véget, következik még — megszakítás nélkül, s ugyanattól a kéztől — Újfalvi Imre 1612. február utáni sorsának rövid elbeszélése (268—271). Így nyilvánvaló, hogy a közölt dokumentum nem azonos az eredeti jegyzőkönyvvel, hanem annak — legalább másfél évvel későbbi másolata. Vagy még későbbi. Ui. nemcsak 1613 szeptemberében kelt dokumentumot találunk e lapokon, hanem legvégül utalást arra: miként „tett törvényt” az új fejedelem arra, hogy a lázadó lelkipásztor „Exiliomban mennyen”. Ez pedig aligha történt meg 1615 előtt.

Bálint Keserü

DAS PROTOKOLL DES ÚJFALVI-PROZESSES

In Bezug auf die Intensität der heterodoxen und oppositionellen Bestrebungen innerhalb der protestantischen Bildung herrschte zur Zeit des ungarischen Späthumanismus (in den Jahren von etwa 1580 bis 1630) relative Ruhe. Die Kraft, mit der die siebenbürgischen radikalen Antitrinitarier auftraten, wurde durch die strenge calvinistische (reformierte) Orthodoxie stufenweise gebrochen. Zu einer neuen Massenopposition gegenüber dieser Orthodoxie kam es erst gegen 1640, und zwar durch die ungarischen Puritaner. In den Jahrzehnten vor 1640 bot nur ein einziger Mann dem konservativ-protestantischen Klerus Widerstand: Imre Újfalvi, Lehrer in Debrecen und später Dechant in Grosswardein (Oradea). Újfalvi war auch wegen seiner pädagogischen Reformbestrebungen, als Philologe, Bibliograph und Verfasser der ersten retrospektiven Sammlung ungarsprachiger Lieder von Bedeutung. Als Student lernte er in den 90-er Jahren des 17. Jahrhunderts die gejagten sächsischen Anhänger Melanchthons sowie die besten Vertreter der niederländischen Arminianer kennen. (Siehe: ActaHistLittHung IX. 1969, 3—46.) Wahrscheinlich entwickelte sich seine antiorthodoxe Bewegung in den Jahren von etwa 1607 bis 1616 teils demzufolge. Im Laufe dieser Periode wurde er ins Gefängnis geworfen und später verbannt (angeblich nach Moldau, wo er vermutlich auch gestorben ist). Der jetzige Aufsatz bringt das einzige, anscheinend authentische, umfangreiche Dokument für seinen Leidensweg: das Protokoll der Anklage- und Verteidigungsreden, die im Februar 1612 vor dem weltlichen Gericht gehalten wurden. Heute ist die Handschrift in: Tiszántúli Egyházkerület Nagykönyvtára, Debrecen, Sign. „R. 575.” (*Synodalia* von I. B. Szilágyi).